

Uluslararası Hukukta Devletin Tanınması Filistin ve IŞİD

Ensar Muslu, İstanbul, Türkiye: Pınar Yayınları,

ISBN: 9789753525473, s. 271, 120 TL

Değerlendirmeyi Yapan: Hamdullah Baycar*

Geliş tarihi: 30/09/2022

Kabul tarihi: 21/10/2022

Atf: Baycar, H., “Uluslararası Hukukta Devletin Tanınması ve IŞİD”, Ortadoğu Etütleri, 14-2 (2022): 259-263

Recognition of State in International Law Palestine and ISIS

Ensar Muslu, Istanbul, Turkey: Pınar Publications,

ISBN: 9789753525473, p. 271, 120 TL

Reviewer: Hamdullah Baycar

Received: 30/09/2022

Accepted: 21/10/2022

Citation: Citation: Baycar, H., “Recognition of State in International Law, Palestine and ISIS”, Middle East Studies, 14-2 (2022): 259-263

الاعتراف بالدولة في القانون الدولي، فلسطين وداعش

أنصار موصلو، إسطنبول، تركيا: دار ببنار للنشر، ISBN: 9789753525473، ليرة تركية: 120. عدد الصفحات 271

المحرر: حمد الله بايکار

تاريخ القبول: 2022/10/21

تاريخ الاستلام: 2022/09/30

الاقتباس: بايکار، ح، “الاعتراف بالدولة في القانون الدولي، فلسطين وداعش”، دراسات الشرق الأوسط، 14-2 (2022):259-263

“Devlet ne zaman devlet sayılır” sorunsalını Filistin ve IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) örnekleriyle ele alan Dr. Ensar Mutlu, çalışmasını iki bölüme ayırarak okuyucuya ilk bölümde devletin tanınmasıyla ilgili tarihsel, kavramsal ve hukuksal arka plan sunmaktadır. İkinci bölümde ise söz konusu bilgileri yarım asrı aşan bir zamandır devlet olma çabası güden Filistin ve son on yılın en çok büyüyerek devlet olma iddiasına giren ve devlet dışı aktör veya terör örgütü olarak değerlendirilen IŞİD üzerinde somutlaştırmıştır.

Çalışma, Mutlu'nun doktora tezinden esinlenerek hazırlanmıştır. Tezde Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde hâlen devlet statüsü elde edememiş Filistin ve geçici olarak Irak ve Suriye'de devlet ilan eden ve hiçbir devlet tarafından tanınmayan IŞİD'e ek olarak kuzey ile ayrıldıktan sonra devletleşme sürecini tamamlayarak BM ve çok sayıda ülke tarafından tanınmayı başaran Güney

* Hamdullah Baycar: Doktora Adayı, Exeter Üniversitesi-EN, hamdullahbaycar@gmail.com ORCID: 0000-0002-8720-9995

Sudan örneği de yer almıştır. Ancak Güney Sudan örneğinin okuyucunun ilgisini yeterince çekmeyeceği saikiyle kitabe dâhil edilmemiştir.

Yazar, kitabın girişinde isim tartışması yapıp tezde DAES, kitapta ise IŞİD ismini tercih etme nedenini açıklamışsa da aslında “IŞİD” ismi; içinde *Irak* ve *Şam* kelimelerini içerdiği için örgütün “İslam dünyasının halifesi ve tek temsilcisi” olma iddiasıyla bir çelişki içermektedir. Bu tartışmanın kitapta ciddi anlamda yer almaması, bir eleştiri konusu olarak sayılabilir.

Devletlerin tanınması neden önemli, tanınma olmadan gerçekten devlet sıfatı elde edilemez mi? Bu tür soruların cevabını arayan yazar, devletin tanınmasının sembolik değerine ek olarak materyal değerinin ciddi anlam taşıdığını göstermektedir. Uluslararası örgütlere üyeliklerin yanı sıra askerî, ekonomik ve kültürel ilişkiler ağının genişletilmesi söz konusu değerler arasında yer alırken gündelik hayata temas eden kredi anlaşmaları, ticari düzenlemeler ve göç gibi somut olguların da göz ardı edilmeyeceği ortaya çıkmaktadır.

Yazar, devletin tanınmasının ve devletleşmenin tarihsel sürecini anlattığı birinci bölümde 1648’deki Vestfalya Barışı’ndan başlayarak özellikle ABD’nin bağımsızlık süreci ve iki Dünya Savaşını da irdeleyerek Batı merkezli devletleşme sürecini değerlendirmektedir. Bu sürecin detaylı biçimde ele alınması, kitabı güçlü kılan bir yön olarak öne çıksa da Batı merkezli okuma yapılması eleştiriye gerekli kılmaktadır.

Manda ve himaye yönetiminin sona ermesi, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği’nin dağılması ile 20. yüzyılda onlarca bağımsız devlet kurulmuştur. Sovyetlerin yıkılmasıyla ortaya çıkan yapıların devletleşme sürecinde nispeten yumuşak geçiş gözlenirse de Yugoslavya’nın dağılmasıyla kurulan devletler ciddi sorunlar yaşamıştır. Kitapta manda yönetimlerinin sona ermesi ve federasyonların dağılmasıyla oluşan yeni devletlerin tanınmasına yönelik sunulan çerçeve ve arka plan yakın siyasi tarihin panoramasını sergilemektedir.

Yazar, Yugoslavya’nın dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerarasında özellikle Kosova’ya ihtimam göstermiştir. Kosova, günümüzde pek çok devlet tarafından tanınsa da (ABD, Avrupa Birliği ve NATO üyelerinin birçoğu olmak üzere 115 devlet) Çin, Rusya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İspanya gibi ülkeler tarafından hâlen tanınmamıştır. Kosova’yı özel kılan ise ABD’nin, egemen devlet olan Sırbistan’ın rızasını almadan tanıma eylemine girişmesidir. ABD’nin Şubat 2008’de Kosova’yı tanıma şekli, Rusya’nın da Ağustos 2008’de Abhazya ve Güney Osetya’yı tanınmasına emsal teşkil etmiştir.

Yazar; hukuki, diplomatik ve tarihsel arka planın ardından, son yıllarda gündemden hiç düşmeyen Filistin ve devlet dışı bir aktörün veya terör örgütünün toprak kontrolü sağlayarak devlet ilan edişine şahit olduğumuz IŞİD örneğine eğilmektedir. Filistin’in manda yönetiminden bağımsız bir ülke sta-

tüsüne geçişi beklenirken diasporadan gelenlerle birlikte bölgede yaşayan Yahudilerin nüfusunda belirgin bir artışla iki ülke kurulmasına karar verilmiştir. Ancak bu duruma itiraz eden Filistin tanınma hakkını kaybederken, 1948’de kurulan İsrail BM üyesi olmuştur. Bugün Filistin hâlen gerek içeride gerekse uluslararası platformlarda mücadelesine devam etmektedir. Kitap, Filistin’in manda yönetimi altındayken Yahudilerin kendine ait eğitim, sağlık, hukuk ve hatta paramiliter savunma sistemiyle ikilik oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu ikililik 1948’e kadar gündelik hayatta yaşanmış ve BM’nin de dâhil olduğu bazı öneriler sunulmuştur. 1948 yılının Mayıs ayına kadar tanınmayan iki güç arasında devam eden mücadele, 14 Mayıs 1948’te İsrail Devleti’nin kuruluşunun ilanı ve hemen akabinde ABD’nin *de facto*, altı gün sonra ise SSCB’nin *de jure* tanınması ile rekabet dengesi İsrail lehine değişmiştir.

Günümüz reelpolitikinden bakacak olursak Filistinliler için ödül olarak tanımlanacak BM’nin 1947 tarihli taksim planında Kudüs’ün Filistin’e bırakılmamış olması ve toprak/nüfus dağılımında İsrail tarafının lehine tutum benimsenmesi, Araplar tarafından kabul görmemiştir. Hatta İsrail’in bağımsızlığını takiben Mısır ve Arap Ligi ülkeleri tarafından başlatılan ve bir yıldan daha az süren savaşın ardından Arapların kontrol edeceği topraklar, toplam toprakların %43’ünden %23’üne kadar düşmüştür. Alınan topraklardaki Arap halk hâlen çatışmanın kangreni olan bir kararla yerlerinden edilerek komşu ülkelere ilticaya zorlanmıştır. Böylece söz konusu toprakların da Yahudileşmesi sağlanmıştır.

Tüm süreci ele alan kitap, teması gereği tanınma/tanınmama meselesini sürekli canlı tutmaktadır. Bu anlamda 1964’te Filistin’i temsil etmeyi hedefleyen ve artık Ürdün, Mısır ve diğer Arap ülkeleri tarafından değil de direkt bu yönetim tarafından temsilci sayılan FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) kurulacaktır. FKÖ, 1974’te Arap ülkeleri tarafından Filistin’in tek temsilcisi sayılacaktır. Aslında yazarın daha öncelerde belirttiği Filistin’in tanınma karışıklığı burada da devam etmektedir. FKÖ nezdinde Filistin, BM, İsrail, ABD, AB ve daha pek çok kurum ve devlet tarafından muhatap alınsa da ve hatta birçok ülke tarafından tanınsa da Filistin’in “devlet olma durumu” hâlen tamamen gerçekleşmemiştir. Bu kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, Eylül 2022’de Filistin bir kez daha tam üyelik için BM’ye başvurmuş ve uluslararası kamuoyundan destek aramıştır.

BM üyesi olmak ile tanınmak aynı şeyler değilse de BM üyeliği tanınmanın en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kitap, bu konuda Filistin’in BM ile ilişkisini sadece İsrail-Filistin toprak taksimi noktasında işlemekte aynı zamanda Filistin’in önce FKÖ adı altında bazı faaliyetlere daha sonra Filistin adı altında “Üye Olmayan Gözlemci Devlet Statüsüne” geçişini

kronolojik olarak işlemekte ve BM'nin Filistin konusunda ABD tarafından nasıl rehin alındığını gözler önüne sermektedir. BM, Filistin'i her ne kadar tam üye olarak tanımasa da üye olmayan gözlemci devlet statüsündeki devlet teriminin varlığı, Filistin'in aslında bir devlet olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Filistin'in pek çok BM alt ve bağlantılı kuruluşlara üyeliğinin önünü açmıştır. Günümüz itibarıyla 137 devlet tarafından tanınan Filistin, gerek BM gerekse de BM dışı birçok kuruma tam üye olmuştur. BM içerisinde Asya Devletler Grubuna ve Batı Asya'nın Ekonomik ve Sosyal Komisyonu örnek olarak verilirken BM dışında Arap Ligi, Bağlantısızlar Hareketi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve 77'ler Grubu gibi örgütlere tam üyeliği örnek olarak verilebilir.

Kitabın ikinci vakası olan IŞİD'in hikâyesi tanınma anlamında Filistin'in- kinden oldukça farklılık arz etmektedir. 20. yüzyılın sonlarında 21. yüzyılın başlarında Afganistan ile başlayan ve Irak ile devam eden askerî operasyonlar ve işgaller, yabancılara karşı cihat motivasyonu ile belirli grupları bir araya getirmiştir. 2010'un sonlarında başlayan ve pek çok Arap ülkesinde görülen ve Arap Baharı olarak adlandırılan protestoların zamanla Suriye'de iç savaşa dönüşmesiyle farklı grupların güç kazanmasının önünü açmıştır. Bu süreçte Irak ve Suriye'de Sünnilerin rahatsızlığını kullanarak ortaya çıkan ve kendisini İslam Devleti olarak tanımlayan örgüt, adından da anlaşılacağı üzere devlet olma iddiasında bulunmuştur. Ancak, Filistin'in aksine tanınmak için devletlerle ilişkiye girmemiş ve farklı bir metot uygulayarak devlet olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak bu devlet olma durumu bir ulus-devlet ötesinde dünyadaki belki de bütün Müslümanların devleti olma iddiasıdır ki bunun kabul edilebilirliği BM sisteminin öngördüğü ulus-devlet sisteminin çöküşü anlamına gelmektedir. IŞİD'in devlet olup olmama sorunsalı hukuki açıdan BM'nin yanı sıra pek çok devletin terörist örgüt olarak tanımasıyla cevaplan- sa da örgütün azımsanmayacak derecede büyük bir toprak parçasına hâkim olması, IŞİD'in yarı devlet (quasi-state) olarak tartışılabileceğini gündeme getirmiştir.

IŞİD'in tarihsel serüveni ve tanınma/tanınmama arzusu ele alındıktan sonra kitapta devletlerin tanınma kriteri tartışmasına girilmiş ve üzerinde uzlaşılan kriterlerin bulunmamasına rağmen iki varlık karşılaştırılmıştır. Bu kriterlerin bir kısmı Montevideo'da ortaya atılan tanınma kriterleridir. Montevideo'da süreklilik arz eden bir nüfus, sınırları belirli bir bölge, hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi şeklinde dört unsur üzerinde anlaşılmıştır. Bu maddelerin her birini her iki yapı için çalışan yazar, Filistin ve IŞİD'in Montevideo kriterlerine göre devlet olup olmama durumunu incelemiştir. Örneğin; nüfus konusunda Filistin devlet kriteri taşırken IŞİD'in temsil ettiğini iddia ettiği milletin (İslam ümmeti) bu temsiliyetten haberlerinin veya arzularının

olmaması ve yine kontrol ettiği topraklarda dahi nüfusun kalıcı olup olmaması IŞİD'in nüfus konusunda devlet olamadığına işaret etmektedir.

Toprak konusunda ise Filistin açısından uluslararası hukuk (BM kararları) ve sahadaki realite zorluk oluşturmaktadır. İsrail, Filistin'e ait olması gereken toprakların önemli bölümünü de facto olarak elinde tutmakta veya yönetmektedir. Ancak yazar bu durumun Filistin'in devlet olma vasfına hanel getirmedğini savunmaktadır. IŞİD ise tartışmalı, iki veya daha çok tarafın üzerinde anlaşmadığı toprak parçası anlaşmazlığından öte dünyanın neredeyse hiçbir ülkesinin mevcut sınırlarını tanımamakta ve mevcut uluslararası sistemi geçersiz saymaktadır. Hükümet ve diğer ülkelerle ilişki kurma kapasitesini de farklı kriterlere karşılıklı işleyen yazar Filistin veya IŞİD'in devlet olma veya olmama durumunu günümüzün kabul gören normal ile açıklamıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplini ve uluslararası hukuk nezdinde devletin tanınmasının önemini ve sürecinin ayrıntılı ve örneklerle işlendiği kitapta yazarın hukuk geçmişi ve birikiminin önemli perspektifler ve analizler sunmasına ciddi katkı sağladığı görülmektedir. Yazar bu sürecin karmaşıklığına değinse de siyasetin ve gücün önemini ihmal etmiştir. Ulus-devlet sistemine entegre olmak isteyen Filistin örneği ile bu sistemi tamamen reddeden IŞİD örneğinin çalışılması kitaba zenginlik katmış gibi gözükse de aslında çoğu açıdan benzemez bu iki vakanın neden beraber seçildiği izaha ihtiyaç duymaktadır. Doktora tezinden uyarlanmış olan kitap devlet tanınması ve devletleşme süreciyle ilgilenen araştırmacılar için tavsiye edilmekle beraber özellikle kitabın birinci bölümünü oluşturan genel tarih ve konsept tartışmasının Batı merkezli bir tarih anlatım olduğu gerçeği göz önünde tutulmalıdır. Her ne kadar işlenen iki vaka Batı dışı vakalarsa da Batı tarihi ve kurumlara yaklaşım daha eleştirel olabilseydi kitap daha da anlamlı olabilirdi.